Hz. Ali'den (r.a.)

DEVLET NİZAMI VE İDARE AHLÂKI

Bir Valinin Görev ve Sorumlulukları Üzerine Tarihî Ferman

Prof. Dr. Yüksel Özden

ERVA
ERDEMLİ HAYAT VAKFI

HZ. ALİ'DEN (r.a.)
DEVLET NİZAMI VE İDARE AHLAKI

Bir Valinin Görev ve Sorumlulukları Üzerine
Tarihî Ferman

Prof. Dr. Yüksel ÖZDEN

TAKDİM

Siyaset, devlet işlerini yürütme sanatıdır; bu yönüyle karar verme ve düzen kurma kudretini ifade eder. Doğası gereği güç kullanımı içerir. İslam kültüründe bu gücün nasıl kullanılacağına dair tarih boyunca siyaset, fıkıh, ahlak ve kelam alanlarında şekillenen zengin bir düşünce mirası oluşmuştur.

Siyasetnameler, bu mirasın en somut tezahürüdür. Devlet adamlarına yönetim sanatını öğretmek, gözetilecek esasları hatırlatmak ve idarede ölçüyü korumak amacıyla kaleme alınmış pek çok eser vardır. Bu eserlerde; devlet başkanının vasıflarından kamu görevlilerinin tayin ve denetimine, beytülmalin idaresinden devletler arası ilişkilere uzanan geniş bir çerçeve çizilir. Ayetler, hadisler ve hikmetli sözlerle desteklenen bu metinler, teorik ilkeleri hayatın içinden örneklerle buluşturarak yöneticiye istikamet kazandırmayı hedefler.

Elinizdeki yayın, İslam tarihinin ilk siyasetnamelerinden kabul edilen; Hz. Ali'nin (r.a.) Mısır valisi Mâlik el-Eşter'e idare esaslarını tebliğ ettiği tarihî ahitnamenin güncel edisyonudur. Kaynak metnin esas alındığı bu çalışma, Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Nehcü'l-Belâga* neşri başta olmak üzere muhtelif Türkçe ve İngilizce nüshaların tetkikiyle tekemmül ettirilmiştir.

Hz. Ali'nin (r.a.) vali tayin ettiği Mâlik el-Eşter, askerî kudretinin yanında idari kabiliyeti ve hitabetiyle de öne çıkmış dirayetli bir şahsiyettir. Fermanın böylesi

ehil bir isme tevdi edilmesi, metnin salt bir nasihat olmadığını; hayata geçirilmesi murat edilen bir idare nizamı olduğunu gösterir.

Bu fermanın yakın tarihimizde yeniden dikkatlere sunulması oldukça manidar bir vesileyle gerçekleşmiştir. İngiliz Anglikan Kilisesinin İslam'ın medeniyet ve devlet tasavvurunu sorgulayan sorularına karşılık, Abdülaziz Çâvîş'in kaleme aldığı ve Mehmed Âkif Ersoy'un tercümesiyle 1923'te neşredilen *Anglikan Kilisesi'ne Cevap* adlı eser, bu fermana yeniden ayna tutmuştur. Çâvîş, İslam'ın idare ve adalet ufkunu Batı'ya anlatırken teorik izahlarla yetinmemiş; Hz. Ali'nin (r.a.) bu fermanını, medeniyetimizin devlet ahlakını yansıtan somut bir manifesto olarak eserine dâhil etmiştir.

Bu fermanın ortaya koyduğu idare nizamı, yalnızca kendi medeniyet havzamızda değil uluslararası hukuk ve insan hakları zemininde de müstesna bir yankı bulmuştur. Nitekim Birleşmiş Milletler (BM); eşitlik, adalet ve iyi yönetişim ilkelerini vurgularken Hz. Ali'nin (r.a.) bu tarihî ahitnamesini ideal bir devlet yönetimi modeli olarak defaatle referans göstermiştir. Bilhassa fermanın kalbini oluşturan "*İnsanlar ya dinde kardeşin ya da yaratılışta eşindir*." düsturu, BM platformlarında insan onurunu merkeze alan evrensel bir ölçü olarak öne çıkarılmıştır.

Erdemli Hayat Vakfı (ERVA) olarak gayemiz; tarihî bir vesikayı bugüne taşımaktan öte, **kadim bir şuurla yeniden irtibat kurmak**tır. Zira İslam geleneğinde

"ilmin kapısı" Hz. Ali'ye (r.a.) müracaat; hakikatin kuru bir bilgiden veya sahip olunan salt bir güçten ibaret olmadığını; her şeyden evvel gücü ahlakla terbiye eden bir edep ve haktan sapmayan bir istikamet meselesi olduğunu hatırlatır.

Elinizdeki ahitname, bu istikametin devlet idaresinde tecessüm etmiş en kâmil hâlidir. Asıl mesele, bu sözleri kütüphane raflarında muhafaza etmek değil o satırlara sinmiş idare ahlakını kuşanabilmektir. Bu ferman yalnızca yönetme sanatını değil makam ve kudretin cazibesi karşısında vicdanı ve kalbi korumanın ölçüsünü sunar. Güç ile adalet arasındaki dengeyi tayin eden bu mizan, idarenin hakikatten kopmaması için çizilmiş bir istikamettir.

Erdemli Hayat Vakfının kuruluş amacı; fert ve toplum hayatında erdemli davranışları hâkim kılmaktır. Adaleti ve iyiliği esas alan medeniyet tasavvurumuzu ihya çabamızın bir ürünü olan bu eseri sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyuyoruz. Bu çalışmanın, yönetimi bir tahakküm vasıtası değil ağır bir emanet olarak gören bütün makam sahiplerine samimi bir yoldaş olmasını temenni ediyoruz. O hikmet pınarından nasiplenmek ve işaret edilen istikametten ayrılmamak niyazıyla... Tevfik ve inayet yalnızca Allah'tandır.

Erdemli Hayat Vakfı

MISIR HALKINA SESLENİŞ

Allah'ın kulu, Müminlerin Emîri Ali'den, yeryüzünde isyanın baş gösterdiği, hakların gasbedildiği, iyiliğin zorlaştığı ve kötülükten sakınmanın güçleştiği bir zamanda, Allah için öfke duyan bir topluluğa:

Size Allah'ın kullarından öyle birini gönderiyorum ki korku günlerinde gözüne uyku girmez, tehlike anlarında tedbiri elden bırakmaz, zalimlere karşı ateşten daha çetindir. O, Mezhic boyundan Hâris oğlu Mâlik'tir.

Onun hakka uyan sözlerini dinleyin; emirlerine itaat edin. Zira o, Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır; yüzü körelmez, darbesi hedefinden sapmaz. Size "Dağılın!" derse dağılın, "Durun!" derse durun.

O, ölçüyü aşmaz. Emrolunduğu işte ne ileri gider ne geri kalır. İşi ne aceleye getirir ne de geciktirir; her şeyi vaktinde ve yerince yerine koyar. Yaptığı her iş, benim emrimledir.

Onu, kendime olan ihtiyacıma rağmen size gönderdim. Sizin için bir dayanak, düşmanlarınıza karşı çetin bir kılıç olsun diye.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla…

Bu; Allah'ın kulu, Müminlerin Emîri Ali'nin; vergisini toplamak, düşmanlarıyla mücahede etmek, reayasını ıslah ve beldelerini mamur kılmak üzere Hârisü'l-Eşter oğlu Mâlik'i Mısır'a vali tayin ettiği vakit ona tevdi ettiği fermandır.

İdarecinin Manevi Zırhı

Sana evvelemirde Allah'tan hakkıyla sakınmayı, O'na taati her şeyden üstün tutmayı ve O'nun Kitab'ında buyurduğu farzlarına sımsıkı sarılmayı emrederim. Hiçbir fâni yoktur ki Allah'ın vazettiği bu hudutlara riayet etmeden iki cihan saadetine erişebilsin; yine hiçbir fâni yoktur ki bu hudutları aşsın da hüsrana uğramasın.

Bütün noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın dinine; elinle, kalbinle ve dilinle yardım et. Nitekim Aziz ve Celil olan Allah, kendi dinine yardım edene yardım edeceğini; kendisini yücelteni aziz ve galip kılacağını vadetmiştir.

Heva ve hevese kapıldığında nefsini dizginlemeni, serkeşlik anlarında ona gem vurmanı sana emrederim. Nefis, Rabbinin merhamet ettikleri müstesna, kötülüğü emreder.

Şunu iyi bil ki ey Mâlik!

Ben seni, senden önce adaletle yahut zulümle hüküm sürmüş nice idarecilerin gelip geçtiği bir diyara gön-

deriyorum. Sen, senden öncekilerin amellerine bakıp onları nasıl tartıyorsan halk da senin amellerini aynı ölçüyle tartacaktır. Senin geçmiştekiler hakkında söylediğin sözleri, onlar da senin hakkında söyleyeceklerdir.

Şunu sakın unutma: Salih yöneticiler, Allah'ın kulları arasında hayırla yâd olunurlar. O hâlde senin en çok değer verdiğin ve kendin için biriktirdiğin azık, salih ameller olsun.

Hevâ ve hevesine hâkim ol; sana helal kılınmayan şeylere meyletme! Nefsine hâkim olmak ister hoşuna gitsin ister gitmesin, onun her arzusunu yerine getirmemekle mümkündür.

Halka Merhamet ve Tevazu

Halkına karşı kalbini merhamet, muhabbet ve lütuf ile doldur; onları ganimet gibi gören bir canavar kesilme. Zira insanlar iki sınıftır: Bir kısmı, dinde kardeşindir; diğer kısmı, yaratılışta senin eşindir.

İnsanlar sürçebilir, kusur edebilir; bilerek yahut sehven hataya düşebilirler. Sen, kendi kusurlarını Allah'ın bağışlamasını nasıl arzu ediyorsan onları da öyle bağışla ve kusurlarını ört. Senin makamın onların üstündedir; seni bu işe memur edenin makamı senden üstündür; Allah ise onun da üstündedir. Allah, onların işlerini senin idarene vermiş ve seni onlarla imtihan etmiştir.

Sakın ola ki halka zulmederek Allah ile harbe cüret etme! Bil ki O'nun azabına dayanacak gücün yoktur; O'nun affına ve merhametine daima muhtaçsın. Halkın kusurlarını bağışladığında nedamet duyma, onlara ceza verdiğinde ise sakın sevinme! Seni yoldan çıkaracak bir öfkeye kapılıp ceza vermekte acele etme.

"Ben buyruk sahibiyim, emrime itaat olunur!" diyerek kibre kapılma. Nitekim bu düşünce; kalbi ifsat eder, dini zayıflatır ve nimeti zevale sürükler.

Şayet elindeki güç ve makam, sende kibir ve gurur uyandırırsa derhâl kendi kudretinin üstündeki o yüce Allah'ın kudretini ve O'nun karşısındaki acziyetini tefekkür et! Bu hâl, serkeşlik eden nefsini yatıştırır; kibrini kırar ve aklını başına getirir.

Sakın Allah'ın azametiyle boy ölçüşmeye kalkışma! Kendi fâni gücünü ve kuvvetini, O'nun mutlak kudretiyle bir tutma! Bil ki Allah, her cebbarı hor ve hakir kılar; kibirlenip ululuk taslayan her mütekebbiri ise yerle yeksan eder.

Nefsinin ve yakınlarının aleyhine de olsa hakkı gözet; ailene ve maiyetinde bulunanlara adaletle muamele et, hak karşısında hiçbir kimseyi kayırma.

Bil ki kullarına zulmeden kimsenin hasmı bizzat Allah'tır. Allah, kime hasım olursa onun ileri süreceği hiçbir mazeret tutunamaz. Zalim, zulmünden dönüp tövbe edinceye kadar bu hâlden kurtulamaz.

Yine bil ki Allah'ın nimetlerini ortadan kaldıran ve gazabını en süratli celbeden günahlar içinde zulümden daha ağırı yoktur. Çünkü Allah, mazlumların feryadına asla kayıtsız kalmaz; vakti geldiğinde zalimlerin üzerine azabını indirir.

Seçkinlere Mesafe, Halka İtimat

Yöneticinin sırtındaki en ağır yük; bollukta en çok isteyen, darlıkta ise ilk ortadan çekilen seçkinler zümresidir. Adaletten en az hoşlanan, taleplerinde sınır tanımayan ve ısrarla direten de yine onlardır. Kendilerine verilen nimete en az şükreden, talepleri karşılanmadığında mazeret kabul etmeyen ve sıkıntı karşısında en az tahammül gösteren de yine onlardır.

Oysa dinin direği, Müslüman toplumun sarsılmaz omurgası ve düşmana karşı devlete göğsünü siper eden asıl güç, halktır. Bu sebeple yönelişin, ilgin ve muhabbetin daima halka dönük olmalıdır.

Halkın Ayıplarını Örtmek

Halkın kusurlarını araştırıp yayanları katından en uzak tut. Onları meclisine yaklaştırma. Zira her insanda bir kusur bulunur, yöneticinin vazifesi ise halkının ayıplarını örtmektir.

İnsanların gizli kalmış kusurlarını araştırmaya kalkışma. Senin görevin açıkça görülen kötülükleri ıslah et-

mektir, gizli olanların hükmü ise Allah'a aittir. Öyleyse halkın ayıplarını elinden geldiğince ört ki Allah da senin gizli kalmasını istediğin kusurlarını örtsün.

Halkına karşı kalbindeki kini gider; seni onlardan uzak düşürecek sebepleri ortadan kaldır. Hakikatinden emin olmadığın sözlere itibar etme.

Sana söz taşıyanların getirdiklerini hemen kabul etme. Zira söz taşıyan, öğüt veriyor görünse de hakikatte fesatçıdır.

Cimri kimseleri danışma meclisine alma. Bil ki onlar, seni cömertlikten ve lütuftan alıkoyar; seni yoksullukla korkutarak darlığa sürüklerler.

Korkaklarla da istişare etme. Çünkü onlar, devlet işlerinde azmini kırar; atman gereken adımlarda seni tereddüde düşürürler.

Açgözlü ve ihtiraslı kimselerle de meşveret etme. Çünkü onlar, zulüm ve haksızlıkla mal yığmayı sana süslü gösterirler.

Bil ki cimrilik, korkaklık ve hırs, dışarıdan farklı huylar gibi görünse de hakikatte tek bir kökte birleşir: Allah'a karşı suizan ve O'nun vaadine güvensizlik.

Suça Bulaşmamış Kadrolar

Yardımcılarının en kötüsü; senden önceki zalimlere hizmet etmiş ve onların cürümlerine ortak olmuş kimselerdir. Onları kendine sırdaş kılma.

Onların yerine, feraseti en az onlar kadar keskin ancak zalime zulmünde yardım etmemiş, suça bulaşmamış kimseleri seç.

Bu kimselerin sana yükü daha hafif, yardımı daha bereketli, sadakati daha sağlamdır. Bu sebeple hem özelinde hem de meclislerinde onları yakınında tut.

Hakikati, ne kadar ağır olursa olsun, yüzüne karşı söyleyebilenleri seç. Allah'ın hoşnut olmadığı bir işe yöneldiğinde sana müsamaha göstermeyecek olanları kendine yakın tut; onların bu tavizsizliği, seni hakka götürür ve haksızlıktan alıkoyar.

Övgüye Aldanmamak

Takva ehli ve sadık kimselerle dost ol. Ancak onların seni gereğinden fazla övmelerine, yapmadığın işleri sana isnat etmelerine izin verme. Zira aşırı övgü, insanı kibre sürükler ve faziletini zedeler. İyilik edenle kötülükte bulunanı katında bir tutma. Onları bir görmek, iyiyi iyilikten soğutur; kötüyü ise kötülüğe cesaretlendirir. Herkese, layık olduğu muameleyi yap.

Lütuf, Adalet ve İstişare

Bil ki bir yöneticinin halkın güvenini kazanması için, onlara lütufta bulunmasından, aralarında adaletle hükmetmesinden ve işlerini kolaylaştırmasından daha tesirli bir yol yoktur. Böyle yaparsan kalplerde yer etmiş nefret gider, yerini güven alır.

Halkına öyle muamele et ki senin hakkında hüsnüzan beslesinler. Nitekim bu güven, idare yükünü hafifletir. Senin hakkında hüsnüzan besleyen, idareden razı olandır; suizan besleyen ise hoşnut olmayandır.

Bu toplumun ileri gelenlerinin ortaya koyduğu, halkın benimsediği ve düzen bulduğu usulleri bozma. Kurucularına sevap kazandıran bu yolları terk ederek yeni yollar ortaya koyma. Aksi hâlde o yolların sevabı, onları kuranlara ait olur; bozmanın vebali ise sana yüklenir.

İdaren altındaki şehirlerin imarı ve halkın huzuru için, âlimlerle istişare et; hikmet sahibi kimselerle meşvereti sürdür.

Devlet Nizamının Ahengi

Şunu iyi bil ki halk, muhtelif sınıflardan meydana gelir. Bu sınıfların her biri, ancak diğeriyle ayakta durur; hiçbir sınıfın diğerine muhtaç olmadan tek başına varlığını sürdürmesi mümkün değildir.

Bu sınıfların ilki, Allah'ın ordusu olan askerlerdir. Onları, devlet işlerini yürüten idareciler takip eder. Ardından adaletle hükmeden hâkimler ile mali işleri hakkıyla yürüten görevliler gelir. Bunları, devlete vergisini veren Müslümanlar ile İslam devletinin himayesi altında yaşayan gayrimüslimler (zimmiler) takip eder.

Onların ardından ticaretle uğraşan tüccarlar ile üretim yapan zanaatkârlar gelir. En sonda ise yardıma muhtaç yoksullar ve düşkünler bulunur.

Bütün bu sınıfların Allah katında takdir edilmiş bir yeri ve hakkı vardır. Yüce Allah, Kitab'ında ve Peygamber'inin sünnetinde bu hakların sınırlarını belirlemiş ve gözetilmesini yöneticilere yüklemiştir. Bu ölçü ve emanetin korunması gerekir.

Mülkün Temel Taşları

Askerler, Allah'ın izniyle halkın sarsılmaz kaleleri ve yöneticilerin varlığının dayanağıdır. Dinin izzeti ve memleketin emniyeti onlarla korunur, halk ancak onların varlığıyla emniyet içinde yaşar. Bununla beraber ordunun ayakta kalması, toplanan vergilere bağlıdır.

Ordu, gücünü buradan alır; ihtiyaçlarını bu kaynaktan karşılar. Ancak askerler ve vergi verenlerden oluşan bu iki zümre, tek başına ayakta duramaz. Onların düzeni; adaleti sağlayan kadılar, devlet malını hakkıyla gözeten ehil görevliler ve idarecilerle kurulur.

Bu sınıfların ayakta kalması ise tüccar ve zanaatkârlarla mümkündür. Onlar, halkın ihtiyaçlarını temin eder. Sonra toplumun en zayıf kesimi vardır: yardıma muhtaç yoksullar ve düşkünler. Onların hakkını gözetmek zorunludur.

Kolluk Kuvvetlerinin Düzeni

Orduna kumandan tayin edeceğin zaman Allah'a ve Resul'üne en sadık olanları, emanet ve iffet bakımından en temiz olanları seç. Öyle kimseleri tayin et ki öfkelendiğinde kendine hâkim olsun, cezada acele etmesin, özrü kabul edebilsin. Zayıfa merhametli, güçlü karşısında eğilmeyen kimseler olsunlar. Ne zulme meyleden bir zorba olsunlar ne de zafiyet gösteren kimseler.

Ordunun neferlerini ise geçmişi temiz, cesareti bilinen, cömert ve fedakâr kimselerden seç. Çünkü bu nitelikler, askerlik için esastır.

Bir babanın öz evladını koruyup gözetmesi gibi sen de askerlerinin hâlini yakından takip et.

Onlara yaptığın ihsanı gözünde büyütme. Küçük bir ilgi ve nimeti de sakın küçümseme. Zira bu şefkat, onların sana yaklaşmasına, sana içtenlikle bağlanmasına ve gerektiğinde sana samimi öğüt verecek kadar güven duymasına vesile olur.

"Askerlerimin mühim işlerini görüyorum." diyerek küçük görünen dertlerini ve günlük ihtiyaçlarını ihmal etme. Çünkü az bir ihsanın bile onların gönlünde büyük bir karşılığı vardır, büyük ihsanlarına ise zaten muhtaçtırlar.

Senin katında kumandanların en değerlisi; askerine en çok kol kanat geren, erzak ve haklarını eksiksiz veren

hem savaşanların hem de geride bıraktıkları ailelerinin ihtiyaçlarını gözeten kimseler olsun.

Askerlerine karşı öyle cömert ve şefkatli ol ki düşmanla karşılaştıklarında kalpleri ve hedefleri tek bir gaye üzerinde birleşsin. Zira senin onlara göstereceğin bu şefkat, kalplerinin sana ve idarene sağlam bir sadakatle bağlanmasını sağlar.

Mülkün Terazisi

Valiler için en büyük sevinç; memlekette adaleti yerli yerine koymak ve tebaanın kalbinde köklü bir muhabbet tesis etmektir.

Halkın sevgisi, ancak gönüllerinin huzur bulmasıyla mümkündür. Sana ve idarene olan sadakatleri ise şu şartla ortaya çıkar: İdaren onların omuzlarında ağır bir yük gibi durmamalı; halk, senin o makamdan düşmeni bekler hâle gelmemelidir.

O hâlde, halkın meşru taleplerini yerine getir. İçlerindeki fazilet sahiplerini öv; yaptıkları fedakârlıkları ve çektikleri zahmetleri an. Bu takdir, yiğitlerin gayretini artırır; Allah'ın izniyle geri kalanları da o yola sevk eder.

Herkesin kadrini ve gösterdiği çabayı bil. Sakın birinin zahmetini başkasına mal etme, hak edeni bırakıp başkasını övme. Herkese hakkını eksiksiz ver.

Bir kimsenin makamı ve soyu yüce diye, yaptığı küçük bir işi gözünde büyütme. Zayıf ve düşkün birinin ortaya koyduğu büyük bir işi de sırf onu yapanın mevkii düşük diye küçümseme.

Nihai Merci

Sana ağır gelen yahut hükmünde tereddüt ettiğin meselelerde derhâl Allah'a ve Resul'üne müracaat et. Nitekim Yüce Allah, doğruya yöneltmek istediği kullarına şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ülü'l-emre itaat edin. Eğer bir hususta ihtilafa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah'a ve Resul'üne götürün" (Nisâ, 59).

Bir meseleyi Allah'a götürmek, O'nun Kitab'ının muhkem hükümlerine sımsıkı sarılmaktır; Resul'üne götürmek ise ayrılığı gideren, ihtilafı ortadan kaldıran o apaçık ve birleştirici sünnetine tabi olmaktır.

Mülkün Temeli

Sonra, vergi ve devlet gelirlerini toplayan memurların durumuna dikkat et. Onları liyakatlerini sınadıktan sonra göreve getir; şahsi eğilimlere kapılma, rastgele atama yapma. Çünkü kayırma ve keyfîlik, zulüm ve

ihaneti beraberinde getirir. Bu memurları; köklü ve temiz ailelerden gelen, İslam'la erken tanışmış, tecrübe ve hayâ sahibi kimseler arasından seç. Çünkü böyleleri; ahlakça üstün, namusça sağlamdır; şahsi garezlerden uzak durur, açgözlülüğe kapılmaz ve işin sonunu düşünerek hareket eder.

Göreve getirdiğin memurların maaşlarını ve geçimlerini bol tut. Bu, nefislerini dizginler; ellerinin altındaki Müslümanların malına göz dikmelerine engel olur. Aynı zamanda, sana karşı gelir veya emanete hıyanet ederlerse kendilerine sağladığın bu imkânlar, aleyhlerinde açık bir delil olur.

Atadıktan sonra da işlerini sıkı biçimde denetle. Üzerlerine doğru sözlü, vefalı ve güvenilir kimselerden gözcüler yerleştir; hâllerini sana bildirsinler. Senin onları gizlice denetlediğini bilmeleri, onları doğruluğa sevk eder ve halka karşı şefkatli ve insaflı davranmalarını sağlar. İçlerinden biri, hıyanet eder ve gözcülerin haberleri bu hususu teyit ederse bunu kesin delil say. O vakit tereddüt etme; cezalandır, aşağı mertebeye indir, hıyanetiyle teşhir et ve utançla baş başa bırak.

Vergide Adalet

Vergide ölçün şu olsun: Toplamaktan ziyade imarı gözet. Vergi, ancak memleket imar edildikçe toplanır. İmarı ihmal edip yalnız vergiye yönelen yönetici, şe-

hirleri harap eder, halkı yıpratır; böyle bir idarenin ömrü de kısa olur.

Eğer vergi verenler; yükün ağırlığından, ekinlere gelen bir afetten, suların kesilmesinden, selden yahut kuraklıktan şikâyet ederse bellerini doğrultacak ölçüde vergilerini derhâl hafiflet veya affet. Bu sana ağır gelmesin. Bu lütufla memleket mamur olur, halk refaha kavuşur. Gün gelir, devletin üzerine ağır bir yük bindiğinde, senin ihsanınla güç bulan bu halk; o yükü seninle birlikte taşır. Unutma ki bir memleketin harap olması, yöneticinin servet yığma hırsından ve halkın fakirleşmesinden doğar.

Yargı Bağımsızlığı

Sonra, halk arasında adaletle hükmetmesi için tebaanın içinden ahlak ve ilimde en faziletli olanı kadı olarak seç. Öyle bir kimse olsun ki karmaşık davalar onu daraltıp tahammülsüzlüğe sevk etmesin; hasımların tavırları, onu öfke ve inada sürüklemesin. Hata ettiğini anladığında hatasında ısrar etmesin, hak ortaya çıktığında hakka dönmekten hicap duymasın, bunu nefsine ağır görmesin. Kalbi tamaha esir düşmesin. Bir meselenin özüne vâkıf olmadan yüzeysel bir anlayışla hüküm vermesin.

Şüpheli hususlarda titizlik göstersin, hüküm verirken delile en çok itibar eden o olsun. Hasımların ısrarlı müracaatlarından usanmasın; hakikat açığa çıkıncaya

kadar en büyük sabrı o göstersin. Hak bütün açıklığıyla ortaya çıktığında ise hükmü vermekte en kesin, en cesur ve en tavizsiz olan yine o olsun.

Öyle bir kişi olsun ki övgü, onu kibre sürüklemesin, kışkırtmalar onu taraflardan birine meylettirmesin. Şunu da bil ki ey Mâlik, bu vasıfları kendinde toplayan kimseler pek az bulunur.

Tayin ettiğin kadıların verdikleri hükümleri ve gördükleri davaları yakından takip et. Hâkimin geçimini öyle geniş tut ki darlığa düşüp halkın eline bakmaya muhtaç olmasın. Öyle bir mevki ve itibar ver ki kimse ona göz dikmeye, hile ve baskı kurmaya cüret edemesin. Bu hususa bilhassa dikkat et. Nitekim bu din, geçmişte kötü niyetli kimselerin eline düşmüş; hevâya alet edilmiş ve dünya menfaati için kullanılmıştır.

Liyakat ve Emanet

Yazı işlerini yürüten görevlileri sıkı bir denetim altında tut; bu görevlere ancak en dürüst ve en ehil olanları getir. Devletin sırlarını ve mühim yazışmalarını, şahsi hırs peşinde olan yahut bulunduğu mevkiden güç alarak sana karşı edebi gözetmeyen kimselere değil ahlakı temiz ve güvenilir olanlara emanet et.

Bu kimseler; taşradan ve diğer görevlilerden gelen işleri sana arz etmekte ihmalkârlık etmemeli, senden aldıkları emirleri hiçbir eksiltme ve çarpıtma yapmadan

yerine ulaştırmalı ve devlet adına yapılan sözleşmelerde şartları gevşek bırakmamalıdır. Gerektiğinde bir akdi bozmakta acziyet göstermemeli ve her işte sınırını, yetkisini bilmelidir. Haddini bilmeyen, başkasının hukukunu gözetmez.

Bu kimseleri seçerken yalnızca şahsi temayülüne ve sezgine dayanma. Çünkü insanlar, yapmacık tavırlarla ve gösterişli işlerle yöneticinin gözüne girmeyi bilir fakat bu görünüşün altında ne sadakat ne de emanet bilinci bulunur.

Bu sebeple, senden önceki adil idarecilerin tercih ettiği, halka iyi muamelesiyle ve güvenilirliğiyle tanınmış kimseleri seç. Bu tercih hem Allah'a karşı doğruluğunu hem de yönettiğin topluma karşı mesuliyetini gösterir.

Her birimin başına, işin ağırlığı altında ezilmeyecek ve yoğunlukta istikametini kaybetmeyecek dirayetli kimseler tayin et. Şunu da bil, emrindeki görevlilerin işlediği ve senin göz yumduğun her kusurdan sen de sorumlusun.

Ekonomik Nizam

Ardından, tüccarları ve zanaat erbabını sana özellikle tavsiye ederim; onlara karşı koruyucu ve lütufkâr ol. İster yerleşik ticaretle uğraşsınlar ister uzak diyarlardan mal getirsinler onlar, toplum için vazgeçilmez bir menfaat membaıdır. Halkın kolayca ulaşamayacağı ih-

tiyaçları; dağlar, denizler ve çöller aşarak temin eden onlardır. Bu yönleriyle onlar, düzenin istikrarına hizmet eder; kargaşa ve fesattan uzak dururlar. Hem merkezde hem uzak beldelerde hâllerini gözet; işlerini kolay kıl ve zulme uğramalarına asla müsaade etme.

Şunu da bil ki içlerinden bazılarında hırs, bencillik ve menfaat düşkünlüğü bulunabilir. Malları stoklayıp piyasadan çekerek fiyatları haksız yere yükseltmeye yönelebilirler. Bu, halkın zarar görmesine yol açar; buna göz yummak, yöneticilikte büyük bir kusurdur.

İhtikârı (stokçuluğu) kesin olarak menet. Alışveriş, adaletli ölçüyle ve makul fiyat dengesi gözetilerek yapılmalı ne alanı ne de satanı mağdur etmelidir. Bu yasağa rağmen bu suçu işleyen olursa adaletten sapmadan ve aşırıya kaçmadan cezalandır.

En Ağır Emanet

Sonra en düşkün tabaka olan yoksullar, muhtaçlar, darlık içinde bulunanlar ve güçten düşmüş kimseler hakkında Allah'tan sakın; Allah'tan sakın! Bu zümre içinde el açıp dilenenler bulunduğu gibi, hayâsı sebebiyle ihtiyacını dile getiremeyen iffetli kimseler de vardır.

Allah'ın onlar için ayırdığı ve senin zimmetine yüklediği hakları gözet; idaren altındaki şehirlerdeki beytülmalden ve devlete ait arazilerin mahsullerinden, onlara belirli bir pay ayır. Bil ki memleketin en uzak kö-

şesindekinin hakkı ile sana en yakın olanın hakkı aynıdır; her birinin hakkını eksiksiz yerine getirmek senin boynunun borcudur.

Bulunduğun makam seni onlardan alıkoymasın; büyük işlerle uğraşman, onların hâlini ihmal etmene mazeret değildir. Yüzünü onlardan çevirme, şefkatini onlardan esirgeme; toplumun hor gördüğü, insanların küçümsediği ve derdini sana ulaştıramayan kimseleri bizzat ara, bul.

Onların durumunu sana bildirmek üzere ehil ve emin kimseler görevlendir; ihtiyaçlarıyla bizzat ilgilen. Yetimleri ve güçten düşmüş kimseleri gözünden ırak tutma; onları himaye et ve gözet.

Makamın Tevazusu

Zamanının bir kısmını bizzat ihtiyaç ve şikâyet sahiplerine ayır; onları huzuruna kabul edip yüz yüze görüş. Bu meclislerde seni yaratan Allah'a karşı tevazu üzere bulun ve askerlerini, görevlilerini bu meclislerden uzak tut ki hiç kimse onları korkutmasın ve dertlerini sana çekinmeden, dili dolaşmadan açıkça söyleyebilsinler.

Ben Resulullah'ın şöyle buyurduğunu defalarca işittim: "Zayıfın güçlüden hakkını korkmadan alamadığı bir toplum, felah bulmaz." Bu sebeple sözleri sertleşse de tahammül et, daralmayı ve kibri kendinden uzak tut.

Verdiğini başa kakma, iyiliğini boşa çıkarma; veremediğinde ise güzel bir söz ve tatlı bir özürle geri çevir.

Vaktin Tanzimi

Bazı işler vardır ki onları bizzat senin yapman gerekir, kâtiplerinin ve memurlarının çözmekte âciz kaldığı işlere sen müdahale et. Her günün işini o gün gör; erteleme.

Vaktinin en geniş ve en verimli kısmını Allah ile arandaki kulluğa ayır. Bil ki niyetin halis oldukça ve halk seninle huzur buldukça onlar için harcadığın her emek, Allah katında ibadet sayılır.

Halka namaz kıldırdığında namazı uzatıp onları usandırma, rükünlerini de eksiltme. Çünkü cemaat içinde hasta, yaşlı ve işi olanlar vardır. Resulullah'ın emri de budur:

"İçlerindeki en zayıfın kıldığı gibi kıldır; müminlere karşı merhametli ol."

Makamın Afeti

Bütün bu vazifelerin yanında; halkınla arana aşılmaz duvarlar örme, uzun süre kapalı kapılar ardına çekilme! Zira bir valinin tebaasından kopup kendini halktan perdelemesi, idarede bir basiretsizliktir ve memleketin ahvalinden bihaber kalmaktır.

Kapalı kapılar ardına çekilip halktan kopmak, hakikati perdeler; valinin nazarında büyük işler küçülür, küçük işler büyür; güzel çirkinleşir, hak ile batıl birbirine karışır.

Şunu asla unutma ki vali de nihayetinde bir beşerdir; gaybı bilemez. Eğer o kapıları kapatır, halkın arasına karışmazsan; tebaanın senden gizlediği hakikatleri yahut o aşılmaz duvarları aşıp sana ulaşamayan sessiz feryatları nasıl duyup bileceksin? Hakikatin üzerinde, onu batıldan ayıracak bir nişan yoktur ki kapalı kapılar ardında oturarak onu kendi başına tanıyabilesin.

Makamın Şifası

İhtiyaç sahiplerine ve dertlilerle hasbihâl etmeye vaktinin muayyen bir kısmını tahsis et. Sadece onlara ayırdığın, herkese açık bir meclis kur ve o mecliste seni yaratan Allah'a karşı tam bir tevazu içinde bulun. Silahlı adamlarını, muhafızlarını ve zaptiye erkânını onların başından uzaklaştır ki derdi olan garip bir kimse; dili dolaşmadan, korkup çekinmeden seninle rahatça konuşabilsin.

Allah'ın Resul'ünün (sav.) defalarca şöyle buyurduğunu işittim: "Zayıfın ezilip büzülmeden, korkmadan ve kekelemeden güçlüden hakkını alamadığı bir ümmet asla yücelemez."

Bu sebeple, yanına gelenlerin şikâyet esnasındaki kabalıklarına ve meramlarını anlatamamalarına tahammül et. Onlara karşı daralma, kibre kapılma. Allah da bunun karşılığında rahmet kanatlarını senin üzerine gersin ve bu itaatkârlığının ecrini sana ihsan eylesin

Makamın İmtihanı

Şunu iyi bil ki bir valinin etrafında daima yakınları, has adamları ve sırdaşları bulunur. Bunların birçoğunda nefsani bir hırs, mala karşı dizginlenemez bir tamah ve tebaaya muamelede insafsızlık temayülü vardır.

Sen, onlara bu cüreti veren bütün yolları ve imtiyazları kökünden kesip at! Sakın etrafındaki yakınlarına, akrabalarına veya sırdaşlarına devlet arazilerinden bir karış bile toprak tahsis etme.

Onların senin makamının gücüne dayanarak halkın suyuna, toprağına veya umumun istifadesine sunulan alanlara el koymalarına; kendilerine menfaat sağlayıp külfetini başkalarına yükleyerek halka eziyet etmelerine asla müsaade etme! Aksi hâlde, bu haksızlığın ve sömürünün bütün menfaati onlara kalırken hem dünyadaki utancı hem de ahiretteki vebali doğrudan senin boynunadır.

Hak kiminse, sana ne kadar uzak yahut ne kadar yakın olursa olsun hakkını tereddütsüz teslim et. Kendi ya-

kınlarının veya dostlarının aleyhine bile olsa adaletten ayrılma, bu uğurda karşılaşacağın güçlükleri göğüsle ve mükâfatını yalnızca Allah'tan bekle. Bu adil duruşun külfeti sana ne kadar ağır gelse de bil ki akıbeti hayırdır.

Makamın Nezaketi

Eğer tebaan senin onlara zulmettiğine ve haksızlık yaptığına dair bir suizanna kapılırsa aldığın kararların arkasındaki hakikati onlara açıkça ortaya koy ve bu davranışınla içlerindeki kötü zannı ortadan kaldır.

Bu davranış hem kendi nefsini terbiye etmen hem de halkına karşı gösterdiğin bir lütuf ve nezakettir. Üstelik bu açıklık, tebaanı hak ve adalet üzere tutma gayene ulaşman için en sağlam yoldur.

Diplomasi Ahlakı

Düşmanının seni davet ettiği ve Allah'ın rızasına uygun olan hiçbir sulh teklifini sakın, elinin tersiyle itme! Nitekim sulhta ordun için istirahat, senin için dert ve tasalardan kurtuluş, memleketin için ise huzur ve emniyet vardır.

Fakat sulh yaptıktan sonra da düşmanından sakın, hem de şiddetle sakın! Bil ki düşman, çoğu zaman seni gaflet anında avlamak için sulh kisvesi altında yaklaşır.

Bu sebeple daima uyanık ol ve hüsnüzanna kapılarak tedbiri elden bırakma.

Eğer düşmanınla bir ahit yaptıysan yahut ona bir eman verdiysen; ahdine sadakatle vefa göster ve verdiğin emanı titizlikle koru. Gerekirse bu ahdin arkasında durmak için canını bile siper et!

İnsanların inançları ve düşünceleri ne kadar muhtelif olursa olsun, üzerinde ittifak ettikleri tek fıtri kaide, verilen söze sadık kalmaktır. O hâlde sakın ola ahdini bozma ve verdiğin emana hıyanet etme! Ortada akdedilmiş bir ahit varken sırf düşmanındır diye hileye başvurup onu gafil avlayarak sözünden dönmeye yeltenme!

İktidarın Kırmızı Çizgisi

Haksız yere kan dökmekten şiddetle sakın! Hiçbir şey haksız yere dökülen masum kan kadar ilahi azabı çabuklaştırmaz, nimetleri zevale uğratmaz ve devleti çöküşe sürüklemez.

Kıyamet gününde Allah'ın kulları arasında hükme bağlayacağı ilk mesele, dökülen bu kanların hesabıdır. O hâlde sakın ha devletini ve makamını, haram kılınmış kanlar dökerek güçlendirmeye kalkışma!

Haksız yere kan dökmek; iktidarı güçlendirmek bir yana, onu temelinden sarsar, zaafa uğratır, kökünden

yıkar ve o mülkü alıp başkalarının eline verir. Kasten işlenen bir cinayet hususunda ne Allah'a ne de bana karşı ileri sürebileceğin hiçbir mazeretin yoktur çünkü bunda mutlak kısas vardır!

İdarenin Ahlaki Mizanı

Tebaan için yaptığın iyilikleri onların başına kakmaktan, amellerini abartıp kendi nefsini övmekten ve onlara verdiğin sözden geri dönmekten şiddetle kaçın!

Başa kakmak, yapılan ihsanın bereketini yok eder; yapılan işi abartmak, hakikatin nurunu söndürür; sözden dönmek ise hem Allah'ın hem de halkın gazabını üzerine çeker.

Vakti gelmemiş işlere aceleyle atılmaktan, vakti geldiğinde ise gevşeklik göstermekten sakın! Hakikati henüz aydınlanmamış konularda inatlaşma; gerçeği gün gibi aşikâr olan işlerde ise asla taviz verme. Sözün özü; her işi yerli yerine, her eylemi de vaktine oturt.

Gazap anında nefsini tut; öfkeni yut, hevanı dizginle. Elini ve dilini bağla; cezaya acele etme, hükmünü ertele. Öfken yatışıncaya dek bekle. Bil ki bu söylediklerimi ancak ahireti hatırdan çıkarmayarak ve Rabbine kavuşacağına olan imanını diri tutarak yerine getirebilirsin.

Hüsn-i Hâtime

Sana düşen; nefsini, senden önceki adalet ehline uymaya, yerleşik ve doğru yol üzere yürümeye; Peygamber'in -Allah'ın salâtı O'na ve âline olsun-sünnetine ve Allah'ın Kitab'ındaki farzlara sımsıkı bağlamandır. Bizim bu esaslar üzere nasıl hareket ettiğimizi gözetmen ve bu ahitnameyle sana tevdi ettiğim buyruklara uymak için nefsini zorlamandır. Şüphesiz, sana delili ortaya koydum ve öğüdümü verdim ki nefsine uymakta artık kendin için bir mazeret ileri süremeyesin.

Yüce Allah'tan, rahmetinin genişliği ve kudretinin büyüklüğüne sığınarak niyaz ederim ki beni de seni de rızasına uygun işlerde muvaffak kılsın.

Allah'tan niyazım; bizi katında makbul, kulları arasında hayırla yâd edilenlerden eylesin. Üzerimizdeki nimetini tamamlasın ve lütfunu kat kat artırsın.

Rabbim, ömrümüzü saadetle nihayete erdirsin ve bizi şehadetle rızıklandırsın. Dönüş yalnızca O'nadır.

Allah'ın Resulü'ne (sav.) ve pak Ehl-i beyti'ne salât ve selam olsun.

Prof. Dr. Yüksel Özden

1963 yılında Muğla'da dünyaya gelen Prof. Dr. Yüksel Özden, akademi, bürokrasi ve parlamento tecrübesini aynı potada buluşturan bir eğitim bilimcidir. Lisans öğrenimini Ankara Üniversitesinde tamamlamış, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını ABD'deki Wisconsin-Madison Üniversitesinde sürdürmüştür. Aynı üniversitede okul geliştirme ve öğrenme süreçleri üzerine doktora sonrası çalışmalar yapmış, 1995 yılında Türkiye'ye dönmüştür. 1998'de doçent, 2003 yılında profesörlük ünvanını almıştır.

Akademik birikimini kuramsal alanla sınırlı tutmayan Özden; dekanlık, enstitü müdürlüğü ve rektör yardımcılığı gibi idari görevlerle bu birikimi üniversite yönetimine taşımıştır. Bu süreçte kaleme aldığı Öğrenme ve Öğretme, öğrenme olgusunun doğasına ilişkin temel bir başvuru eseri olarak alandaki tartışmalara yön verirken Eğitimde Dönüşüm, eğitim politikası ve uygulamalarına ilişkin yeni yaklaşımlar sunmuştur. Kendini Keşfet ise bireyin iç dünyası ve kişisel gelişimi üzerine yeni bir düşünme zemini açmıştır. Yazdığı ders kitaplarıyla da çok sayıda öğretmen adayına eğitimi, okulu ve dünyayı anlamlandırma süreçlerinde yoldaşlık etmiştir.

2006-2007 yıllarında Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim genel müdürü olarak görev yapan Özden, 2007-2015 yılları arasında iki dönem Muğla milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde bulunmuştur. Bu dönemde NATO Parlamenter Asamblesi ve Avrupa Birliği komisyonlarında görev almış; ayrıca Asya Parlamenterler Asamblesi başkanlığı gibi uluslararası sorumluluklar üstlenerek farklı coğrafyaların siyasi, idari ve kültürel dinamiklerini yerinde gözlemleme imkânı bulmuştur.

Hâlen Necmettin Erbakan Üniversitesinde öğretim üyesi ve rektör danışmanı olarak görev yapan Prof. Dr. Özden, elinizdeki bu eserle, yıllara yayılan idari tecrübesini Hz. Ali'nin (r.a.) kadim ahitnamesiyle buluşturmaktadır. Bu çalışma, makamın bir imtiyaz değil ağır bir emanet olduğunu hatırlatan ezelî ölçüyü günümüz okurunun idrak ve irfan dünyasına taşımayı amaçlamaktadır.

Güç ile adalet arasındaki denge,
bir yönetimin kaderini tayin eder.

Siyaset, yalnızca karar verme ve düzen kurma kudreti değil aynı zamanda o kudretin gölgesinde kalbi, vicdanı ve ölçüyü muhafaza etme sınavıdır. Tarihin erken dönemlerinde kaleme alınmış bu ferman, idarenin neye dayanması gerektiğini açık bir şekilde ortaya koyar.

Hz. Ali'nin (r.a.) Mısır valisi olarak tayin ettiği Malik el-Eşter'e hitaben kaleme aldığı bu mektup; yönetimi bir tahakküm vasıtası değil ağır bir emanet olarak ele alır.

Adaletin tesisi, liyakatin gözetilmesi, istişarenin ihyası ve halkla kurulan ilişkinin ahlaki zemini, bu fermanda bütün açıklığıyla ortaya konur.

Bu eser, bir döneme ait tarihî bir belge olmanın ötesinde; idareyi, gücün sınandığı bir alan değil hakikatin muhafaza edildiği bir emanet olarak görenler için vazedilmiş bir ölçüdür.

Bugün de değişmeyen mesele şudur:
İnsan, eline geçen gücü
hangi ölçüye göre kullanacaktır?

Bu ferman, insanlığın kadim iktidar imtihanına karşı vazedilmiş en berrak ölçülerden biridir

ERVA
ERDEMLİ HAYAT VAKFI